

Poznání bytosti člověka

Rudolf Steiner

Vnější podoba a vnitřní bytost člověka * Člověk jako dvojitá bytost: hlava a ostatní tělo * Člověk hlavy a člověk srdce *

Rozdíl v poznávání hlavou a srdcem * Dnešní výchova a předávání vědění hlavy

* Sociální vztahy * Jak nebýt mrzouty * Goetheho myšlenka metamorfózy *

Mládnutí éterného těla člověka * Vnitřní pravdivost, kompromisy *

Význam duchovně-vědeckého poznání člověka pro výchovu a sociální organismus * Nutnost dosažení imaginace, inspirace a intuice * Námitky proti duchovní vědě

V souvislosti s našimi úvahami jsem častěji upozorňoval na to, co prosvítalo všemi dobami a bylo napsáno na řeckém chrámu boha Apollóna *Poznej sám sebe*. Tento výrok obsahuje nekonečně mnoho z podnětů, jak ve svém úsilí směřovat k poznání lidské bytosti, a tím k bytosti světů. Teprve impulzem mystéria Golgoty však tento výrok získal významné obnovení a prohloubení. O všech těchto událostech snad budeme mluvit ještě během této zimy, pokud to čas dovolí. Pokusíme se tím najít cestu k cílům, jež jsou tím naznačeny.

Dnes bych však chtěl vyjít ze zdánlivě vnějšího pozorování člověka, tedy jaksi z vnějšího lidského sebepoznání, ale vnějšího jen zdánlivě. Je vlastně první, závažnou silou k proniknutí také do lidské vnitřní bytosti, když se jí zmocníme správným způsobem. Chtěl bych tedy vyjít z vnější lidské postavy, třebaže vlastně jen zdánlivě.

Pozorování vnější lidské postavy, vyčerpávající se dnes v tom, co je uznáváno jako věda, je pro vyšší duchovní pozorování značně neuspokojivé. Snad smíme říci, že kdo chce dnes člověka opravdu poznat jako lidskou bytost, nachází jen

málo podnětů k takovému poznání v oficiální vědě, která se provozuje v přítomné době. Co nám přinesla tato doba, to můžete vyzozorovat z různých náznaků v mé poslední knize Záhady duše, která podává důležité, významné prvky k všestrannému poznání lidské bytosti. Tyto prvky však nebudeme hledat v tom, co nabízí současná anatomie a fyziologie - dávají opravdu velmi málo o poznání vnější lidské podoby tázajícímu se člověku, který chce opravdově poznávat lidskou bytost.

V podstatě mnohem více nám dnes dává způsob uměleckého poznání. Lze ovšem říci, že v podání dnešní vědy je mnoho z tohoto uměleckého poznávání také nedostatečné. Rozhodne-li se však někdo hledat skutečnou substanciální pravdu v Goethově smyslu také v umění, zejména v uměleckém pozorování světa, určitě najde tímto způsobem více pravdy než ve způsobu, který používá uznávaná věda. V budoucnu bude existovat posuzování, které povstane právě z duchovní vědy, jakkoliv je to dnes ještě nepředstavitelné. Bude existovat světový názor, který z jisté lidské potřeby sjednotí ve vyšší syntézu a harmonii vědecké pocitování světa s uměleckým pocitováním světa. V tomto sjednocení bude mnohem více jasnozření než v takovém, o němž dnes někteří lidé sní - ale právě jen sní.

Když přikročíme k lidské postavě, můžeme na ní nejprve pozorovat něco velice důležitého, pokud ovšem zaměříme svůj pohled, což jistě všichni už více méně učinili, na základní část lidské postavy, jevící se nám v kostře. Lidskou kostru jste patrně už všichni viděli a povšimli jste si rozdílů mezi hlavou a ostatní lidskou postavou. Při tom jste zpozorovali, že hlava je jistým způsobem uzavřeným celkem, který je jakoby pomocí sloupu usazený na všem, čím je systém údů, čím je ostatní lidský organismus.

Hlavu, spočívající na ostatním lidském organismu, můžeme z kostry velmi lehce sejmout. Když jsme si při pozorování lidské kostry takto ujasnili uvedenou nejpovrchnější rozdílnost, bude nám nápadné, že hlava je utvářena vlastně ve tvaru koule; není to sice dokonalý tvar koule, ale ve tvaru lidské hlavy vidíme kulovitý základ. Ovšem člověk se v roli duchovního badatele musí vyvarovat všeho toho, co by vnější povrchní analogie braly za základ své snahy o poznání. Nahlížení lidské hlavy jako přibližného tvaru koule však nevychází z žádného „povrchního“ pozorování tvaru lidské hlavy, neboť člověk je zprvu skutečně jistým způsobem dvojností a kulovitý tvar jeho hlavy není v žádném případě nějakou nahodilostí.

Je třeba jen nahlédnout, co vlastně máme v lidské hlavě před sebou. První náznaky toho, co zde míním, byly podávány v našich duchovědných úvahách ve spise, který jsem pojmenoval Duchovní vedení člověka a lidstva, kde jsem naznačil, že lidská hlava skutečně představuje obraz celého univerza, toho univerza, jež nám zevně vystupuje právě jako prostorová koule, jako dutá koule. Když mluvíme o těchto věcech, musíme upozornit na něco, co je dnešnímu člověku pro jeho nejdůležitější způsob pozorování ještě dost vzdálené, čeho sice v jedné oblasti vždy používá, ale nechce toho použít právě tam, kde to má nesmírný dosah.

Nikomu, kdo vezme do ruky kompas s magnetickou střílkou, která jedním koncem směřuje k magnetickému severnímu pólu a druhým k magnetickému pólu jižnímu, dnes ani nenapadne, aby příčiny tohoto směřování střílky hledal pouze v samotné magnetické střílce. Fyzik je nucen pohlížet na magnetickou střílku a na magnetickou sílu vycházející z magnetického severního pólu Země jako na celek, kdy magnetické síly řídí jeden konec střílky k severnímu pólu a druhý konec řídí k jižnímu pólu. Prostě popud k tomu, co se v magnetické střílce děje v nejmenším prostoru, se hledá ve velkém univerzu, ve vesmíru. Přesto se však totéž nedělá všude tam, kde by se to také mělo dělat, protože právě tam velmi záleží na tom, aby se to dělalo.

Když dnes někdo jako vědec pozoruje, jak se v některé živé bytosti tvoří jiná živá bytost, že se ve slepici tvoří vejce, pak se přece rovněž něco děje zde v nejmenším prostoru. Zde však člověku obvykle ani nenapadne, aby také uplatnil to, co musí uplatnit u magnetické střílky, a aby si tedy řekl, že příčiny toho, že se v těle slepice tvoří vaječný zárodek, nejsou ve slepici, ale v celém kosmu. Ale právě tak, jako se projevu magnetické střílky účastní velké univerzum, tak se v těle slepice, ve slepičí matce účastní celý kosmos ve své sférické tvárnosti, ve své kulovité podobě, přes všechny děje, které se na tom podílejí. Při tvoření vaječného zárodku v mateřském organismu pouze spolupůsobí děje vedoucí v dědičné linii nazpět k předkům.

V oficiální vědě je toto stanovisko ještě kacířstvím, ale přesto je pravda, že síly kosmu zde působí nejrůznějšími způsoby. A jako je pravdou, že u člověka (co tu říkám, dokazuje empirická embryologie) se hlava ve svém zárodku skutečně vytváří nejprve z celého univerza, jako je pravdou, že lidská hlava v mateřském organismu vzniká nejdříve, tak je na druhé straně pravdou, že nejprůčinnější síly tohoto vznikání působí z celého kosmu. Ve své hlavě je člověk obrazem celého kosmu.

Ale co je zavěšeno na hlavě, když si toho zvláště povšimneme, má vlastně ve své konfiguraci, ve svém utváření větší spojitost s tím, co leží v dědičné linii, co souvisí s otcem a matkou, s dědem a babičkou, nežli s tím, co je venku v kosmu. Ve svém vzniku i ve svém vývoji je tak člověk zprvu dvojitou bytostí. Ve své postavě je na jedné straně vytvořený z kosmu, což se projevuje v kulovité podobě jeho hlavy, na druhé straně je vytvořený z celého proudu dědičnosti, což se projevuje v celém ostatním organismu, přivěšeném na hlavě. Celé zevní formování člověka nám ho ukazuje jako zdvojenou bytost, ukazuje nám, že člověk je dvojího původu.

Jediný význam takového způsobu pozorování není jen v tom, že se jím něco učíme vědět, ale má to význam ještě docela jiný. Kdo dnes pozoruje člověka podle návodu obyčejné oficiální vědy, kdo se např. dívá do mikroskopu a vidí, jak se vyvíjí zárodek, vidí vlastně pouze to, co je zde uvnitř (asi jako kdyby někdo chtěl vidět na magnetické střelce, proč má schopnost stavět se do směru sever-jih); člověk žije v masivu myšlenek, který ho činí nepohyblivým a nepotřebným pro vnější život, zvláště pak, postupuje-li při tom tak, jako se postupuje ve vnější vědě. Uplatníme-li takové myšlenky v sociální vědě, pak tyto myšlenky nejen nevyhovují,

ale dokonce vedou k světovému „kantorování“ (školometství), jež můžeme jinak také nazvat wilsonismem. Když se oddáváme určitým myšlenkám, jde však především o to, jaké myšlení v sobě pěstujeme, jaké formy vznikají v našich myšlenkách. „Vědět“ o věcech je něčím, co nemá ještě tak velký význam. Na čem záleží, je to, co určitý způsob vědění v nás způsobuje, jakou upotřebitelnost tento způsob s sebou přináší.

Máme-li otevřený smysl vidět člověka v souvislosti s vesmírným celkem, potom v nás také mohou procitnout myšlenky, které vedou k etickému pojmání světa, k juristickému pojmání světa, jež by mělo být tím nejvyšším, ale ve skutečnosti je dnes něčím úplně podivným. Jsou ještě určité jiné podněty k získávání poznání, o něž tu jde, než čím je podnět uspokojování zvědavosti nebo jen pouhé žádosti po vědění.

Člověk jako dvojitá bytost má ještě mnohem hlubší význam. Chtěl bych dnes pouze naznačit základní momenty, jimiž se budeme zabývat, abych ve vašich duších vyvolal pocit důležitosti toho, co zde pozorujeme.

Zůstaňme u toho, že hlava, která nyní vystupuje jako obraz celého světa, je v průběhu dalšího našeho života v podstatě zprostředkovatelem našeho poznávání; nechci říci, že je nástrojem, neboť tím bych vyslovil něco ne úplně správného. Zůstaneme-li u poznávání a vnímání světa, není to pouze hlava, kdo

zprostředkuje naše poznání, ale je jím také ostatní člověk. A protože ostatní člověk je oproti hlavě úplně odlišný, dokonce i podle svého původu je něčím jiným, člověk se tedy jako bytost poznávající skládá z člověka hlavy a z člověka srdce. Nazývám ho tak, jak jsem ho už nazýval dříve, protože to všechno ostatní se koncentruje v srdci. Jsme vskutku dvěma lidmi, a to člověkem hlavy, který má vztah k světu jako člověk vnímající, a člověkem srdce.

Rozdíl je jen v tom, že třebaže člověk na svět někdy hubuje, k poznávání používá jediné svou hlavu. Co to vlastně znamená? Kdybychom chtěli učinit paralelu mezi poznáním hlavy a poznáním srdce, nějak významná by nebyla, snad pouze v tom, že kdo dovede pojmát také srdcem to, co poznává hlava, byl by ve svém poznání „hřejivější“ než někdo jiný. Jistá rozdílnost by mezi lidmi byla, ale nebyla by příliš nápadná.

Přistoupíme-li však k těmto rozdílnostem se zkušenostmi a poznatky duchovní vědy, ukáže se nám něco úplně jiného. Postupně k nám přistupují vjemy a poznatky a my si je osvojujeme. A nyní zaznamenáváme důležitý rozdíl, neboť nastává toto: Způsob, jak si ve světě počínáme svou hlavou, jak vnímáme a poznáváme, to se v jistém smyslu děje rychle. Jak si v poznávání počínáme ve světě s ostatním organismem, to se děje pomalu.

Ke všem ostatním rozdílům, které jsem uvedl již minulou zimu o vývoji světa a lidí, tedy přistupuje ještě to, že naše hlava se svým poznáváním pospíchá, kdežto ostatní organismus nespíchá. To má nesmírně hluboký význam. Když jsme vychováni ve škole, přihlíží se vlastně jen k výchově hlavy. Dnes jsou lidé vychováni jen pro hlavu, což mohou zvládnout ve škole. Hlava, zúčastňující se dlouho vývoje poznávání (ale u většiny lidí to tak daleko nejde), svůj vývoj ukončí v nejzazším případě ve dvacátých letech života a potom je prakticky hotová se svým poznáváním, se svým přivlastňováním si světa.

Ostatní organismus k tomu však potřebuje celou dobu až do smrti. Lze říci, že hlava postupuje ve svém poznávání přibližně třikrát rychleji než ostatní organismus, který postupuje třikrát pomaleji a dodržuje úplně jiné tempo. Tomu, kdo má možnost tyto rozdíly pozorovat a poznávat, je zřejmé, že jestliže člověk něco pochopil pomocí hlavy, musí čekat, až se toto poznání sjednotí s celým člověkem. Chceme-li něco přijmout tak, aby to bylo plné života, pak skutečně musíme, když jsme to přijímali hlavou, čekat třeba po dobu jednoho dne, tři až čtyři dny, abychom to v té době mohli přijmout ostatním organismem. Svědomitý duchovní badatel proto nemluví o ničem, co přijal pouze hlavou, ale sděluje jen to, co pochopil celým svým člověkem. To má mimořádný, všestranný a hluboký význam.

Svým dětem můžeme dnes ve stávajících zařízeních poskytovat jen určitý druh vědění hlavy, nedáváme jim vědění, které by snesl ostatní organismus. Zůstává se pouze u vědění hlavy, toho vědění, které je preparované tak, aby je bylo možné hlavou rychle přijmout a později aby se mohlo stejně rychle vzpomínat. A tak si člověk

později ani nevzpomene na předměty, při nichž jde o pouhé vyučování, a je rád, když je má po poslední zkoušce co nejdříve za sebou.

Naproti tomu vědění, které člověk může zpracovat také svým ostatním organismem, však za všech okolností, kdy si člověk na to později vzpomíná, vyvíjí lásku, radost a srdečnost. Požadavek, aby se člověk mohl později, když se dívá nazpět na dobu svého učení, po celý svůj život k němu toužebně vracet se srdečností, radostí a s jistým oblažujícím pocitem, souvisí s nejhlubšími mystérii lidstva, zejména však je požadavkem na jiné utváření vyučování. Na tomto poli je třeba vykonat nesmírně mnoho. Každý, kdo se s příslušnými poznatky seznámí, ví, že všechno, co je dnes přinášeno zejména dětem, je předem tak preparované, že to ostatní organismus nepřijímá a později to nemůže přinášet žádnou radost.

S tím souvisí také to, že lidé v naší době poměrně brzy duševně stárnou. Tajemství člověka spočívá v tom, že když je hlava stará např. 28 let, ostatní organismus, který za ní ve svém vývoji dobíhá, je starý jen třetinu nebo čtvrtinu této doby. Ostatní organismus tedy udržuje tempo, které je třikrát až čtyřikrát pomalejší (s jinými vztahy se ještě seznámíme). Kdyby se těmto mystériím vycházelo vstříc pedagogicky, člověk by mohl přijímat to, co je plodné a prospívající, aby mu to vystačilo až do doby jeho smrti. Kdyby poznatky přijímal do dvacátého pátého roku a potřeboval pro ně jen třikrát delší dobu k zpracování, mohl by je ostatní organismus zpracovávat až do svého 75. roku. Vědění přivlastněné hlavou nemá pro celistvou bytost člověka ten pravý obsáhlý význam. Význam má jen vědění vnitřně prožívané, jež si osvojuje celý člověk ve své celé bytosti. K tomu však má dnešní veřejný život dokonce odpor, protože chce přijímat jen to, čím je moudrost hlavy.

Jen si jednou pomyslete, a můžete si to spočítat na prstech, celý význam toho, co teď míním. Svou hlavou by někdo mohl do svého 15. roku přijmout tolik pojmů a vědění, že až by zpracoval ty pojmy, které by se týkaly např. správy veřejných záležitostí, pak by byl ve 45 letech zralým, aby byl volen do správy města nebo do parlamentu, protože sem musí nastoupit jako celý člověk. Takové věci byly ještě základem názorů starších lidí, kteří o tom měli živé vědomosti z mystérií. Dnes se naopak usiluje o to, aby se hranice stáří co

nejvíce snižovala. Má se za to, že dnes je přece každý člověk zralý ve dvaceti letech právě tak, jako byl někdo zralý v osmdesáti. V tom ale nemohou rozhodovat vytoužené požadavky, ale jen správné poznání.

Základní význam těchto poznatků však spočívá v jejich využití pro praktický život. Náš celý veřejný život je naladěný přihlížet jen k tomu, čím jsou lidé ve svých hlavách. Celý sociální styk, který je vlastně pouhým stykem hlav, je naprosto nezpůsobitelný ke konfiguraci nějakého sociálního života, třebaže se lidé spolu „moudře“ stýkají svými hlavami.

Vždyť odkud pochází hlava? Hlava člověka, jak jsme o tom *vání* mluvili, nepochází z této Země, ale je stvořená z kosmu. Není možné obstarávat pozemské záležitosti pouze hlavou, neboť svou hlavou nikdo není nacionalistou, svou hlavou nikdo nenáleží pouze určité části Země. Hlavou bychom měli rozhodovat pouze o tom, co přísluší celému světu. Abychom však mohli rozhodovat také o tom, co náleží Zemi, musíme po celý život srůstat s tím, co náleží Zemi a co nás činí občanem Země, nikoliv občanem nebe. Tyto věci tak musí být. Poznání o tom, co se může stát základem veřejného mínění, se proto musí přinášet z hlubších poznatků o samotném člověku. A opět je třeba (dnes chci vést pouze nitky, tyto věci ještě rozvedeme) vzít zřetel na to, co vyslovil Goethe jako myšlenku metamorfózy, která má hluboký význam a mnohem všestrannější uplatnění, než co z této myšlenky mohl učinit sám Goethe ve své době.

Naše hlava je tedy vytvořena z kosmu. Budeme-li tento poznatek pozorovat duchovní vědou, musíme říci, že po celou dobu, která plyne mezi smrtí a novým zrozením, konáme vlastně přípravnou práci (zde ovšem pracujeme v kosmu) k tomu, abychom vytvořili svou hlavu. Mezi smrtí a novým zrozením pracujeme na svém organismu, zejména na své hlavě. Hlava je v jistém směru hrobem duše vzhledem k tomu, jaká byla naše duše před zrozením nebo před početím. K tomu, co v jistém smyslu vytvarujeme z duchového světa, se pak připojuje to, co je jakoby připnuto z proudu dědičnosti..

Čím je to, co se takto připojuje z dědičného proudu? Je to přece něčím, co souvisí s hlavou. Již dříve jsem upozorňoval na to, že co je na člověku mimo jeho hlavu, je základem pro jeho hlavu v příští inkarnaci. Celý ostatní organismus je tím, co může metamorfózou přejít k hlavě v příští inkarnaci. Když procházíme branou smrti, odtrhují se od celého ostatního organismu síly, které vytváříme po celý čas života, ale zůstávají ve stylizacích, jež měl ostatní organismus za života. Ty se nesou dobou mezi smrtí a příštím zrozením a

přetvářejí se v hlavu. Ve své hlavě máme tedy vždy také to, co je dědictvím z dřívější inkarnace a ve svém ostatním organismu máme současně to, co působí určujícím způsobem pro vytvoření naší hlavy v inkarnaci přicházející. Také v tomto smyslu jsme dvojí přirozeností.

Jen se zamyslete nad tím, jak člověk, který je skutečně docela postavený do kosmických souvislostí, přichází k tomu, že opravdu nevzniká, ani se nevzdělává v pouhém časovém a prostorovém úseku, který máme před sebou ve vnějším fyzickém nazírání, ale že se nachází ve velkých vesmírných souvislostech. Je mimořádně zajímavé dívat se na kosti páteře, nejen tak, jak to činil již Goethe, a potom na lebku, abychom si řekli, že kosti lebky jsou jen přetvořené obratle. Mimořádně působné je vidět především to, jak všechno, co je na hlavě, je také na ostatním organismu. Vyžaduje to ovšem velmi nepředpojaté pozorování, aby se tato přeměna rozpoznala např. nejen u nosu a na všem ostatním, co je na hlavě, ale také na všem, co je na ostatním organismu pouze v mladší metamorfóze; to všechno se ve starší metamorfóze přetvoří do toho, co nám pak vystupuje na hlavě. Řekl jsem, že důsledky tohoto duchovněného poznání jsou velice důležité zejména po stránce pedagogické. Jestli se jednou myšlení lidí k němu přikloní, pak z toho vyplynou nesmírně významné důsledky pro celou praktickou pedagogiku.

Především je zásadní to, že se ve svém životě stáváme starými. Tím, co stárne, je ale jen fyzické tělo. Naše éterné tělo, nejbližší duchová část naší bytosti, se stává stále mladší, čím jsme starší ve svém fyzickém těle, jakkoliv je to podivné (také jsem se už o tom zmínil²⁶). Čím jsme starší, tím mladší je naše éterné tělo, a zatímco ve svém fyzickém těle dostáváme vrásky a plešatíme, ve svém éterném těle se stáváme, nebo se alespoň můžeme stát stále buclatějšími a kvetoucími.

A jako se o stárnutí fyzického těla stará sama vnější příroda, tak my sami musíme dbát o to, aby se našemu éternému tělu dostávalo sil mládí. Dosáhnout toho však můžeme jen tehdy, když prostřednictvím hlavy přivádíme takovou duchovní potravu předstev, aby vystačila k zpracování pro celý život. Pozorovatel podle duchovní vědy může dojít k závěru, jak již v nejranějším dětství učít děti, že člověk je obrazem celého univerza, obrazem božského moudrého řádu světa, ale takového božského řádu světa, který lze uchopit bezprostředně, elementárně, nikoli tím, že se malému člověku předřikávají nepochopená slova bible.

Vytvoříme-li tyto představy a pojmy z duchovní vědy, bude naše vědění hlavy plnokrevnější, než jaké je dnes, a po čas života se nám stane zdrojem

omládnutí, kdežto naše současné vyučování takovým zdrojem omlazení rozhodně není, ale je něčím naprosto opačným. A máme-li dnes to štěstí, že následkem dřívějšího učení ještě nejsme těmi nejstrašnějšími mrzouty, pak je to jen tím, že dnešní způsob péče o hlavu, která se připravovala přibližně čtyři staletí a v současné době dospěla ke svému vrcholu, ještě nedokázala ze zděděné kultury starých časů všechno zničit. Ale budeme-li takto pokračovat a budeme vyučovat jen pro hlavu, pak jsme na nejlepší cestě skutečně vychovávat samé mrzouty a škarohlídy (doslova zakyslé hrnce).

Nedávno jsem řekl (válka to přerušila), že v letech před válkou docházelo k velkému tažení do sanatorií a velké byly také prostředky k odstranění nervozity. To všechno souvisí s tím, že se hlavě nedává to, co potřebuje celý člověk. Připomínal jsem také, jak málokdy se správným způsobem něco podniká pro zlepšení tohoto stavu.

Stále si vzpomínám, jak jsem jednou před několika lety vyhledal sanatorium, abych tam někoho navštívil. Přišli jsme právě v poledne a kolem nás defilovalo množství hostů sanatoria. Zčásti to byly opravdu zvláštní lidské děti, které skutečně měly svou nervozitu takřka vepsanou do tváře a do cukání rukou a nohou. Ale potom jsem poznal toho ze všech nejnervóznějšího člověka, ze všech nejroztřesenějšího v tomto sanatoriu, totiž řídicího lékaře. Ovšem musíme říci, že řídicí lékař sotva nachází správnou ruku ke kůře pro své hosty, když sám tu kůru nejvíce potřebuje. Jinak to byl mimořádně laskavý člověk, ale byl příkladem lidí, kteří ve svém mládí žádným způsobem nepřijali to, co by je po celý život mohlo udržet mladými.

Tyto věci se nedají změnit žádnými ojedinělými reformami. Pozornost musíme obrátit k celému sociálnímu organismu. Velkými vesmírnými silami je již postaráno o to, aby člověk jako jedinec na tomto poli nemohl uspokojit svůj egoismus, ale že svou spásu může najít jen ten, kdo ji hledá v pospolitosti s ostatními lidmi. Každý z nás, kdo nežije pouze ve smyslovosti, jak je dnes zvykem, ale chce ze smyslovosti pohlédnout ven do oblasti nadsmyslové, z níž přicházejí síly k reformování světa pro budoucnost, může svým poctivým a upřímným postojem uplatňovat podněty duchovní vědy v praktickém životě. Sami vidíte, že v tom smyslu, o němž jsme tak často mluvili a vždy znovu budeme mluvit, se není třeba nějak nutit k vizionářskému jasnozření, ale stačí uvážlivě pochopit člověka jako protějšek vesmírného ducha. Duch se potom již sám dostaví. Je nemožné pochopit a prohlédnout člověka v jeho celistvosti a nevzít přitom v úvahu jeho duchovní základ.

Jedno je však nutné a často jsem na to upozorňoval.²⁸ Je nutné odložit jednu nectnost, která se dnes tak často vyskytuje u všech otázek světového názoru, a tou je lidská pohodlnost vůči poznání. Naše celé duchovněné pozorování nám ukazuje, že kupředu musíme jít krok za krokem, že musíme být ochotni zajít do jednotlivostí, abychom z těchto jednotlivostí mohli vybudovat celek.

Chceme-li vystoupit do nadmyslových oblastí, musíme vycházet z toho, co je nám smyslově nej bližší. Ve všech těchto smyslově nejbližších věcech se dá nadmyslovost téměř uchopit rukama. Vždyť kdo dovede správným způsobem vidět lidskou hlavu, jistě v ní bude vidět to, co je vytvořeno z celého vesmíru, v ostatním lidském organismu bude vidět to, co se zase vetváří do vesmíru, aby se to v příští inkarnaci opět vesmíru vrátilo.

K nadmyslovosti můžeme přijít docela pravdivým způsobem, pozorujeme-li správně vnější smyslovost. K tomu je však nezbytné odložit pohodlnost a zároveň si přiznat, že tak jako nemůže rozumět hodinám ten, kdo se nepoučil o mechanickém spolupůsobení jednotlivých součástí, tak ani člověka nemůže pochopit ten, kdo by nevzal v úvahu vzájemné působení jednotlivostí lidské bytosti.

Je pozoruhodné, jak téměř každý, kdo mluví o člověku a jeho nejvyšší podstatě, aniž by bral v úvahu tento požadavek, a dokonce se odvolává na názor, že „pravda přece musí být jednoduchá“ a vznáší proti duchovní vědě námitky, že je příliš komplikovaná. Lidská žádostivost prostě směřuje k tomu, aby si člověk v pěti minutách, pokud možno bez sebemenší námahy myšlení, osvojil poznání nejvyšší podstaty člověka.

Člověk je však komplikovanou bytostí a právě v tom je velikost jeho postavení ve vesmíru. A chceme-li skutečně vniknout do podstaty člověka, do jeho bytosti, musíme překonávat sklon k pohodlnosti. Je nemožné pochopit, co je zapotřebí pro naši dobu, nemáme-li snahu alespoň tušením proniknout celou komplikovanost lidské přirozenosti.

Tím, že pěstujeme pouze vědění hlavy, že nechceme poznání získané hlavou zpracovávat celým člověkem, vlastně ani hlavě nechceme nic dávat, a tím stavíme člověka do sociálního řádu tak, že svůj pozemský život odmítáme učinit obrazem nadmyslového duchového života. Trpíme zvláštní rozdvojeností, která však není rozdvojeností, o níž jsem právě hovořil jako o dvojnosti, ale je rozdvojeností škodlivou, kterou musíme přemoci.

Lidský vývoj se během doby velmi změnil. Měli bychom si uvědomit, jak velice rozdílný je život a myšlení dnes oproti 19. století a jak nekonečně jiný je

oproti 18. století. A jdeme-li dále nazpět, uvidíme, jak velice se změnil lidský život za čtyři století.

Veškeré takto změněné lidské myšlení se ve dvacátém století dostalo k vytváření stále abstraktnějších pojmů. V rostoucí míře přijímáme pojmy hlavy. Studujeme-li spisy přírodních věd v plnokrevných pojmech lidí ve 13. a 14. století, vidíme grandiózní rozdíl proti suché zákonitosti dnešní přírodní vědy. Existuje známá kniha, připisovaná Basiliu Valentinovi, v níž jsou velmi zajímavé věci. Před nedávným napsal jeden švédský učenec knihu o hmotě a citoval v ní Valentina. Jeho úsudek byl asi tento: Tomu necht' rozumí, kdo může; tomu se totiž rozumět nedá. Rádi věříme, že z Valentinovy knihy nemůžeme ničemu rozumět. Vždyť číst Valentina s dnešními pojmy převzatými z fyziky a chemie je naprosto nemožné! Je to prostě zrovna tak nesrozumitelné jako číst, že stará dobrá životní moudrost „hodina úsvitu je v Bohu a ve zlatu“ se časem přeměnila v jinou životní moudrost „hodina úsvitu je ve zlatu“. Vždyť tím se dobrý evropský výrok „hodina úsvitu je v Bohu a ve zlatu“ stal výrokiem amerikanizovaným - coby „hodina úsvitu je ve zlatu“, a dokonce to ani nikomu nevadí.

Ve starých dobách bylo totiž popisování a pojmání přírody proniknuté tím, co pochází z celého člověka, zatímco dnes vychází jen z vědění hlavy. Následkem toho jsou na jedné straně abstraktní, suchopárné pojmy, které člověka po celý jeho život vůbec nenaplnují, na druhé straně jsou však tyto pojmy velice duchovní.

Dnes stojíme před dvojitou přirozeností. Vytváříme vlastně to nejduchovnější, neboť abstraktní pojmy jsou tím nejduchovnějším, co jen může být. Jenže nejsou schopné pochopit ducha! Je velmi snadné zjistit, do jaké rozdvojenosti se člověk dostává právě těmito duchovními pojmy, které vytvořil. Kupodivu právě těmito duchovními pojmy se totiž stal materialistou. Ovšem kdyby ty pojmy byly správné, nikdy by z nich nemohl povstat materialismus. Pouhá existence abstraktních pojmů je tak vlastně prvním vyvrácením materialismu. V této rozdvojenosti žijeme. Za čtyři staletí jsme se nesmírně zduchovníli a v tomto duchu, kterého máme zatím jenom abstraktně, musíme najít živoucího skutečného ducha. Nestačí, že jsme svým vědomím vystoupili až k tomu, že máme předmětné pojmy; musíme se zase dostat k imaginaci, k inspiraci, k intuici. Těchto schopností, kterých se nám dostalo v dřívější prastaré zděděné moudrosti, jsme se vzdali, ale musíme je zase získat. Jestliže jsem v těchto dvou přednáškách, které jsem před vámi mohl proslavit, mluvil více formou úvodu, bylo mým úmyslem ukázat, jak i ze zcela vnějšího

pozorování může člověku vzejít podnět zabývat se tím, co je duchovním základem světa. Sledováním a poznáváním duchovních podnětů a idejí dospěje lidstvo k vnitřní pravdivosti, která mu dnes tak velice uniká. Je opravdu nemožné plodně usilovat o duchovní poznání, jestliže člověk o ně neusiluje s vnitřní pravdivostí, která spočívá v harmonii mezi věděním hlavy a věděním srdce. Současné lidstvo se obává převádět poznání hlavou v poznávání srdcem nejen proto, že poznávání srdcem potřebuje delší čas, ale také proto, že na poznání hlavou, pokud je nepravdivé, reaguje odmítavými reakcemi a odráží ho zpět. Tyto reakce se v ostatním člověku projevují jako trýznivé nutkavé svědomí a toho se současné lidstvo podvědomě obává, protože má sklon k získávání poznání jen hlavou.

A třebaže nám vždy jde o to, abychom pochopili také celosvětové postavení našeho duchovědného usilování, jak jsme ho charakterizovali, pro naši bezprostřední praxi jsou důležité některé poznámky. Duchovní věda může prospívat, pokud k ní budeme přistupovat s vnitřní pravdivostí, neboť právě v přítomné době musíme přikročit k odhalování nejhlubších pravd i za cenu, že lidé budou vystaveni trýznění svědomí, které vzniká, když srdce říká hlavě své rozhodné nekompromisní ne! Srdce vždy říká své ne hlavě, když poznávání hlavou nehledá ducha, nebo o poznání usiluje z pouhého egoismu nebo z žádostivosti a ctižádosti atd.

Při uplatňování duchovní vědy v praktickém životě nesmíme připustit ani jen malé, lehké kompromisy. Duchovní věda se musí uplatňovat pozitivně sama ze sebe. Nemohou se uzavírat kompromisy s polovičatostmi nebo s čtvrtovým či osminkovým řešením. Dnes je to až příliš vážná záležitost. Následující poznámky nejsou míněné osobně, i když na osobní záležitosti navazují. Velkou část nepřátelství proti duchovní vědě totiž můžeme pochopit, budeme-li sledovat vznikání tohoto nepřátelství, jeho genezi. Například tu a tam vystoupí někdo, kdo se nejprudším způsobem obrací proti duchovní vědě. Jsou také jiné případy, než jaký mám na mysli, ale mnohdy vzniká nepřátelství proti duchovní vědě z něčeho podobného, co nyní chci konkrétně uvést.

Jednou jsem byl ve Frankfurtu nad Mohanem, abych zde konal přednášky. Tu mi někdo zatelefonoval, že by se mnou chtěl mluvit nějaký muž. Neměl jsem nic proti tomu a řekl jsem, že by se mnou mohl mluvit ve stanovanou dobu. Dotyčný muž přišel a řekl: „Již delší dobu jsem za Vámi neustále jezdil, abych viděl, zda mohu s Vámi někdy promluvit.“ Nemohl jsem nic namítat, ale nemohl jsem ani souhlasit. Ten muž mluvil kolem všeličeho. Byl jsem hluboce přesvědčen o tom, že ten muž mluvil v podstatě o ničem, ale oporu pro svá

tvrzení hledal ve mně. Ale jinak to už nejde, než brát duchovní vědu vážně, a když se chce brát vážně, potom se musí mnohé odmítnout, co si jen tak zahrává a chce se prokazovat jako učené. Nemohl jsem být k tomu muži nezdrovílý, ale dal jsem mu na srozuměnou, že nadále bych si ho raději nevšímal. Podobný případ se vyskytuje v nespočetných obměnách.

To, co říkám, není řečeno ze zpozdilosti, ale pro charakterizování určitých postupů. Mnohé z toho, co ten muž říkal, bylo mimořádně lichotivé, ale důležité pro mne bylo, zda na jeho duchovědných snahách je něco pravdivého. Musel jsem proto toho muže nechat jít. Brzy potom tento muž ve Švýcarsku oznamoval, že by se mělo důkladně promluvit o „démoničnosti“ a „dábelskosti“ Steinerovy duchovní vědy. Tato záležitost má ještě svoji dodatečnou historii, ale o té nechci mluvit. Toto je však jeden ze způsobů, jak proti nám vystupují tzv. protivníci. Velice často to bývají lidé, kteří vlastně pro svoje učení hledají nějakou spojitost s anthroposofií, ale jejich hledání spojitosti musíme ignorovat, aby se duchovní věda udržela čistá. To si člověk musí uložit, protože je nemožné uzavírat kompromisy se vším možným.

V souvislosti s tím se chci zmínit ještě o něčem jiném. Náš velmi ctěný přítel dr. Rittelmeyer psal před nedávném v časopise „Křesťanský svět“ o vztahu naší duchovní vědy k náboženské otázce. Způsobem hodným uznání a díky se přitom pokusil odmítnout mnohé jiné předsudky proti naší duchovní vědě. (Doufám, že s tímto článkem, který od dr. Rittelmeyera vyšel v „Křesťanském světě“, se všichni seznámíte.) Proti pojednání doktora Rittelmeyera uveřejnil v témže časopisu „Křesťanský svět“, ve třech číslech, náš známý dr. Johannes Müller 31 celou řadu článků. Nemám skutečně v úmyslu se nějak zabývat tím, co dr. Johannes Müller napsal, neboť po dlouhou řadu let bylo vždy mou snahou v podstatě o něm nemluvit. Mám své důvody vzdalovat duchovní vědu diletantskému úsilí, abych ji nějak nezapletl do kompromisů. Domnívám se, že toho lze nejlépe dosáhnout, když se člověk zejména mluvením nestará o to, co musí působit svou vlastní hodnotou. Nikdy jsem se o dr. Johannu Müllerovi v nějaké zvláštní souvislosti nezmínil, poněvadž v naší době nemáme ještě skutečné cítění pro to, co je na tomto poli ve skutečnosti vlastně pravdou a co nepravdou. Po přečtení článků Johanna Mullera shledáte, že obsahují pořádný kus toho, co je zapotřebí nazvat lehkomyšlností nebo působením tzv. objektivními nepravdami. Ty články tím překypují. Na takové věci se člověk musí podívat zblízka.

V jednom případě jsem měl takovou nepravdu charakterizovat jako „desoirovské“ nepravdy ve svých „Záhadách duše“. Jsem nyní velice napjatý,

neboť na to, čím je tam profesoru na berlínské univerzitě prokázáno, jak píše, na to by vlastně mělo něco následovat. Stačí si jen pročíst článek, který jsem napsal ve své knize „Záhady duše“ jako druhý, kde se mluví o tom, jak profesor Dessoir působí. Přirozeně, že každý, kdo po tomto zveřejněném článku píše o Dessoirově knize a nebere na zřetel tento článek, je spoluviníkem na těchto věcech. Ale ono se to tak nebere a mnohý se vymlouvá: Já jsem to nevěděl.

Než někdo něco tvrdí, měl by si nejprve řádně prostudovat obsah svého tvrzení. A další tretky, že prý mé plakáty k přednáškám jsou „jarmareční“, to raději přenechám k posouzení těm, kteří znají přednášky a plakáty Johanna Mullera; a že při svých přednáškách údajně spekulují se zvláštní lidskou potřebou senzace, to rovněž přenechávám k posouzení ostatním. Není tomu tak dávno, kdy mi jeden vážený starý pán, který si chce vytvořit velmi svědomitý úsudek o těchto věcech, řekl, že se diví, že na mé přednášky přichází tolik lidí, ačkoliv se vůbec nesnažím, aby byly nějak snadno pochopitelné. Lze tedy prokázat, že obvinění Johanna Müllera jsou nepravdivá. Vždyť na pouhé oznámení v některém městě, kde duchovní věda ještě nezakotvila, obvykle mnoho lidí k mým přednáškám nepřijde; kde však přichází více lidí, tam je to tím, že v takovém místě jsme o to skutečně usilovali a pracovali na tom. Ale dále se tím již nechci zabývat, nanejvýš bych ještě poukázal na poslední úsek vyjádření Johanna Müllera, kde se šíří o tom, že mluvím o „dramatu Boha“, který má být spasen člověkem a podobně, a kde Johannes Müller vytváří chyby tím, že některé věty vytrhuje z libovolného místa mé knihy „Křesťanství jako mystická skutečnost“³⁴ a z jejich souvislostí, jak mu právě napadne. Jenže tím, co předtím vynechal, stává se všechno, co říká, absolutním nesmyslem. O „dramatu Boha“ a jeho zakletí se v mé knize o křesťanství mluví úplně naopak. Johannes Müller se však vymlouvá, že z mých spisů nemohl být moudrý. To mu docela věřím! Přesto se však pouští do rozboru knihy, aniž by v nejmenším něčemu rozuměl.

Častěji jsem upozorňoval na to, že na rozdíl od všech ostatních mystérií spatřuje tato kniha hlavní nerv v mystériu Golgoty. Pro něco takového ovšem Johannes Müller nemá žádné cítění. Nikdy bych tedy nežádal, aby rozuměl mé knize, a ani si nemyslím, že by toho byl schopen, ale on sám ji kritizuje. Nejpozoruhodnější je, že tato kniha vyšla tiskem již v roce 1902 a v roce 1906 tedy od jejího vytištění uplynuly čtyři roky. Vědělo se, že právě v prvním vydání jsem vysvětlil svůj vztah k přírodní vědě i k filosofii. Kniha „Křesťanství jako mystická skutečnost“ se stala známou. Pokud ovšem nebyla známá Johannu Müllerovi, je to samozřejmě jeho věc. Ale podotýkám, že roku 1906 již známá

byla a že byla spojená s mým celkovým pojetím světa úplně stejně jako např. má „Filosofie svobody“³⁵. Kdo si tady o mně vytvořil úsudek roku 1906, musel mě brát z hlediska mého celého světového názoru a nemohl mě brát jen v polovičitosti.

Druhá přednáška, Berlín, 29. ledna 1918

37

